

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ

Οί δύο έντολές

Πώς τοποθετείται ή χριστιανική παράδοση έναντι της καλλιτεχνικής δημιουργίας και δημιουργικότητας; Το θέμα επιδέχεται πολλές προσεγγίσεις. Θα μπορούσε στην αρχή να διευκρινιστεί ή αποψη της συσχέτισεως της δημιουργίας του Θεού, του Θεού ως Δημιουργού, δηλαδή, και του ανθρώπου ως δημιουργήματος αφ'ένος και ως δημιουργού αφ'έτερου. Τί σημαίνει Θεός Δημιουργός και τί άνθρωπος δημιουργός; Σε τί έγκειται ή ικανότητα του ανθρώπου να δημιουργεί;

Διαπιστώνουμε πρώτα απ'όλα μία φυσική ικανότητα του ανθρώπου δοσμένη στη φύση του από το Θεό –όπως και σε άλλα έμβια όντα- να δημιουργεί όμοια με αυτόν'όντα, να αναπαράγεται, δηλαδή, και να τεκνοποιεί. Έδω έχουμε μία πρώτη σχέση δημιουργίας και αναδημιουργίας. Δίπλα σ' αυτήν τη φυσική δημιουργία, αναδημιουργία, μπορούμε να πούμε ότι υφίσταται μία παραγωγή ανθρώπινου έργου ως αποτελέσματος της ανθρώπινης εργασίας.

Έχουμε, συνεπώς, ανταπόκριση του ανθρώπου σε δύο έντολές του Θεού· στην έντολή «*αύξανεσθε και πληθύνεσθε*» (Γένεση 1, 28) και στην έντολή «*εργάζεσθαι και φυλάσσειν*» τον κόσμο (Γένεση 2, 15). Μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι και οι δύο έντολές επιτρέπουν και αποβλέπουν στην ανάπτυξη της ανθρώπινης δημιουργίας και δημιουργικότητας. Τί είναι, όμως, εκείνο που προσδιορίζει μία δημιουργικότητα ως καλλιτεχνική ή μήπως κάθε δημιουργικότητα είναι καλλιτεχνική;

Όπωςδήποτε ή καλλιτεχνική δημιουργικότητα προϋποθέτει μία γενικότερη δημιουργικότητα και αξιοποίηση όλων των ικανοτήτων του ανθρώπου ως δωρημάτων του Θεού. Ικανοτήτων που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος για να συνεργασθεί με τη φύση ή να την υπερβεί δημιουργώντας πολιτισμό και με τον τρόπο αυτό καταθέτει τα δικά του ίχνη πάνω στη γη. Τα ίχνη είναι κάτι το σημαντικό για τον ίδιο ή για τους

μεταγενεστέρους. Αλλά και χωρίς ἴχνη ὁ πολιτισμὸς μπορεῖ νὰ ὑφίσταται ὡς ἓνα συνεχὲς συμβαῖνον γιατί ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου κρύπτει ἢ φανερώνει μία ποιητικὴ ζωῆς. Ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος στὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴ γῆ γίνεται ἓνα μνημεῖο πολιτισμοῦ.

Ἀγιασμένο γιὰ παράδειγμα ἀπὸ τὴ Χάρη, ἓνα λείψανο ἀγίου μεταμορφώνει τὸ νεκρὸ σῶμα σὲ ζωντανὸ ἴχνος ποὺ μεταμορφώνει τὸν κόσμον, ποιεῖ θαυμάσια, θεραπεύει, ἀποτρέπει κινδύνους καὶ γίνεται πηγὴ πολλῶν δωρεῶν τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ. Ἐχοντας μετουσιώσει τὶς ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ καὶ μεταβολίσει στὸ βίον του τὶς ἀνακλᾶ καὶ τὶς ἀπο-δίδει στὴν ὑπόλοιπη κτίση ὡς ὁρατὴ μαρτυρία τῆς ἀόρατης δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ποὺ γίνεται ἔτσι ὁρατὴ καὶ παρούσα. Ἐὰν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει ἢ ἐργασία τῶν ἐντολῶν Του ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ τὸν φανερώνει, πιστοποιεῖ αὐτὸ ποὺ λέγεται ὅτι «ὁ Κύριος εἰς τὰς ἰδίας ἐγκέκρυπται ἐντολὰς καὶ τοῖς ζητοῦσιν αὐτόν, κατὰ ἀναλογίαν εὐρίσκεται» (Ὅσιος Μᾶρκος ὁ Ἀσκητής).

Αὐτό, λοιπόν, ποὺ ζητεῖται κατὰ πρότον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἡ ἐργασία, συγκεκριμένα ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν, ποὺ ἀναζητεῖ τὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν (Ματθαίου 6, 33) καθὼς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πραγματοποιεῖται κατ'αὐτὸν τὸν τρόπο ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἐν Οὐρανῶ (Ματθαίου 6, 10). Τὰ ὑπόλοιπα, κατὰ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Κυρίου, θὰ μᾶς προστεθοῦν, ὄχι χωρὶς κόπο βέβαια, ἀλλὰ μὲ τὸ ἐργο-χειρό μας, τὸ ἔργον τῶν χειρῶν μας. Τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας μποροῦν νὰ ἐξυπηρετοῦν βασικὲς ἀνάγκες βιοπορισμοῦ καὶ ἐπιβίωσης καὶ νὰ ἐκτελοῦν ἀπὸ ἀπλὲς κατασκευὲς μέχρις ἀριστουργήματα ποὺ νὰ καλύπτουν ποικίλους τομεῖς καὶ διαστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ πολιτισμοῦ.

Σ'αὐτοὺς δὲν περιλαμβάνεται ὡς ἐπὶ μέρος τομέας ἢ θρησκεία καθ'ὅτι εἶναι ἡ οὐσία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ διατυπωθεῖ ἢ ἀποψη, ὅτι πολιτισμὸς εἶναι ἡ μορφή ἐκφράσεως τῆς θρησκείας.

Ἐν Ἐκκλησίᾳ τέχνη

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς κατ'ἐξοχὴν «προσευχόμενον ζῶον» (das betende Tier), θέλησε τὴ σχέση του μὲ τὸ θεῖον νὰ τὴν ἐκφράσει καλλιτεχνικὰ καὶ

μὲ τις ἐκάστοτε ἰκανότητές του νὰ ἀποδώσει ὅσο πιὸ ὁμορφα γινόταν καὶ ὡς ὑψιστὴ μορφὴ προσφορᾶς τὰ καλλιτεχνήματά του, τὰ ὁποῖα ἀνταποκρίνονταν σὲ μίᾳ διαίσθηση ποὺ εἶχε γιὰ τὴν ὠραιότητα τοῦ Ἄλλου ποὺ τὸν ὑπερέβαινε.

Δὲν μπορεῖ ὁ Δημιουργός, ποὺ ὁ ἴδιος ἔχει φτιάξει ἕναν τόσο ὁμορφο φυσικὸ κόσμο, τὸν ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν «φυσικὴ θεωρία» τὸν ἀνακαλύπτει καθημερινά, νὰ μὴν εὐαρεστεῖται καὶ νὰ μὴν ἀναπαύεται σὲ ἔργα ἀνάλογα ποὺ γίνονται χάριν Αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία, ποὺ ἡ ἴδια γίνεται ὁ μεταμορφωμένος κόσμος τοῦ Θεοῦ, ὀφείλει νὰ ἀντανακλᾷ τὴν ὁμορφιὰ τῆς Δημιουργίας καὶ τοῦ Δημιουργοῦ. Ἔτσι καὶ οἱ χῶροι τῶν συνάξεων καὶ τὰ σκεύη ποὺ ἐχρησιμοποιοῦντο γιὰ τὴ λατρεία καὶ οἱ εἰκονογραφήσεις καὶ οἱ κάθε εἰδῶν στολισμοὶ ἀκόμη καὶ οἱ μελωδίες θέλησαν, καὶ στὴ λιτότητά τους στὴν ἀρχὴ ἀλλὰ καὶ πιὸ περίπλοκοι ἀργότερα, νὰ εἶναι παράθυρα τῆς γῆς πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν ὁμορφιὰ του γιὰ νὰ φωτίζουν μὲ τὸ ἐξαίσιον φῶς τους τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Κι ὅταν δὲν ὑπῆρχαν φῶτα, κι ἔπεφτε ἡ νύχτα καὶ τὸ σκοτάδι, μίᾳ ἀπλῆ λαμπάδα συμβόλιζε τὸ Φῶς τοῦ Χριστοῦ ποὺ φανερωνόταν σὲ ὅλους καὶ αὐτὸ τὸ φῶς ὁμόρφαινε τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα.

Αὐτὴ ἡ τέχνη ποὺ διαμορφώθηκε στὶς Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες δὲν εἶναι ἀπλᾶ μίᾳ θρησκευτικῆ τέχνη ἢ μίᾳ τέχνη ἐκκλησιαστικῆ γιὰ τὶς ἀνάγκες ἑνὸς θρησκευτικοῦ θεσμοῦ καὶ τῶν δρωμένων του, εἶναι κυρίως μίᾳ τέχνη «ἐν Ἐκκλησίαις» ἢ «ἐν Ἐκκλησίᾳ», μίᾳ τέχνη, δηλαδή, μίᾳ δημιουργία ποὺ φανερώνει αὐτὸ ποὺ εἶναι, αὐτὸ ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ μαρτυρεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἐκεῖ, ἐν Ἐκκλησίᾳ, συμβαίνει κάτι, γεννᾶται καὶ γίνεται ἡ Ἐκκλησία. Καὶ ἡ ὁμορφιὰ διὰ τῆς τέχνης φανερώνει μὲ συγκεκριμένον τρόπο, καλοποιεῖ, τὴν ὠραιότητα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἔτσι ὅπως κατὰ καιροὺς ὁ Θεὸς θέλησε ἢ ἐπέτρεψε νὰ λάβουμε γνώση ἢ πείρα αὐτῆς τῆς νέας πραγματικότητας.

Ὁ καλλιτέχνης, ὁ ὁποῖος τεχνουργεῖ τὰ ποικίλα μορφώματα τῆς χριστιανικῆς τέχνης προσφέρει τὸ ταλέντο του καὶ τὸ ἀναγνωρίζει ὡς χάρισμα Θεοῦ καὶ τὸ προσφέρει ὡς διακόνημα στὴν Ἐκκλησία. Ὅπωςδήποτε δὲν κινεῖται αὐτοδύναμα οὔτε δημιουργεῖ ἐκ τοῦ μηδενός. Προσλαμβάνει ὑλικά, μορφές, τεχνοτροπίες, τεχνικὲς τοῦ περιβάλλοντος

κόσμου και μεταφέρει μαθήσεις που σπούδασε και καλλιέργησε. Προσθέτει τη δική του αξιωσύνη και εμπειρία και πνευματική ζωή, θέτει, όμως την τέχνη του υπό την κρίση της Ἐκκλησίας και άντλει από την κοινή εμπειρία και συνείδηση της Ἐκκλησίας για να καταλήξει στο δημιούργημά του. Ἡ παράδοση στην Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία για τις «ἀχειροποίητες εἰκόνες» φανερώνει την πεποίθηση του ἁγιογράφου ὅτι τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα για να εἶναι ὁμορφο και ὠραῖο δὲν μπορεῖ να εἶναι ἔργο μόνο δικό του και κάποιος ἄλλος πρέπει να ἔβαλε «τὸ χεράκι του», ἄγγελος ἢ ἅγιος.

Ἔτσι ἡ τέχνη εἶναι καρπὸς ὅλης της Ἐκκλησίας, στρατευομένης και θριαμβεύουσας. Ἄλλωστε στίς ἁγιογραφίες εἶναι παροῦσα σύμπασα ἡ Ἐκκλησία και τὰ χρησιμοποιούμενα σύμβολα δὲν μποροῦν παρὰ να λειτουργήσουν ὡς συν-βαλλόμενα μέρη. Ἡ τέχνη, δηλαδή, μ' ἓναν συγκεκριμένο τρόπο, τὸν λειτουργικό, προσκαλεῖ ἐν τόπῳ και χρόνῳ τοὺς ἐγγὺς και τοὺς μακρὰν, τοὺς παρελθόντας, τοὺς παρόντας και τοὺς μέλλοντας, τὸ παρὸν, τὸ παρελθὸν και τὸ μέλλον. Ἡ τέχνη εἶναι τελικὰ μία ὀλογραμματικὴ γραφή που κάθε κομμάτι της δὲν πιστοποιεῖ ἓνα κομμάτιασμα τοῦ ὅλου ἀλλὰ παραπέμπει στο ὅλο και στην πληρότητα τοῦ Ἐρχομένου και πληροῦντος τὰ πάντα Θεοῦ.

Ποιμένες και ποιμαινόμενοι: ἀϋθεντικοὶ καλλιτέχνες

Θὰ μποροῦσα να εἶχα ἀρχίσει, βέβαια, την εἰσήγησή μου κατὰ παράδοξο τρόπο και ἀντὶ να περιγράψω με τρόπο συνοπτικό και να ὀρίσω τί εἶναι τέχνη, ποιά εἶναι ἢ ἐξέλιξή της, πόσες και ποιές εἶναι τελικὰ οἱ τέχνες, ἀν ἢ χριστιανικὴ παράδοση τις δέχεται και τις χρησιμοποιεῖ ἢ στέκεται κριτικὰ ἀπέναντί τους, να πῶ ἀπλᾶ, χρησιμοποιώντας τὰ λόγια του Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὅτι κάτ' ἐξοχὴν «τέχνη τεχνῶν και ἐπιστήμη ἐπιστημῶν» εἶναι ἢ Ποιμαντικὴ, ἢ ὁποία προσπαθεῖ τὸν ἄνθρωπον ἄγειν «τὸ πολυτροπώτατον και ποικιλώτατον ζῶον».

Συνεπῶς, πραγματικοὶ καλλιτέχνες εἶναι οἱ ποιμένες και οἱ ἀσχολούμενοι με τὸ ποιμαντικό ἔργο της Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι φροντίζουν να καθοδηγήσουν τὸν ἄνθρωπο και να κάμουν ἀπ' αὐτὸν ἓνα ἀληθινὸ καλλιτέχνημα. Ποιός, ὁμως, ἢ ποιὸι εἶναι οἱ λόγοι ποῦ μᾶς ὠθοῦν να

διατυπώσουμε μία τέτοια άποψη; Θα έλεγα ότι είναι απλό το θέμα γιατί στην ουσία του το ποιμαντικό έργο έγκειται σε μία «άναμόρφωση (του ανθρώπου) στο αρχαϊον κάλλος» και «έπαναγωγή (του) εις το καθ' ομοίωσιν». Με την παρακοή και την πτώση του ανθρώπου έγινε αυτό που διατυπώνει με άπαραμιλλο τρόπο ο ποιητικός λόγος του Ανδρέου Κρήτης σε τροπάρια ώδων του Μ. Κανόνα.

«Εσπίλωσα τὸν τῆς σαρκός μου χιτώνα
καὶ κατερρύπωσα τὸ κατ' εἰκόνα,
Σωτήρ, καὶ καθ' ὁμοίωσιν.
Ἡμαύρωσα τῆς ψυχῆς τὸ ὠραῖον,
ταῖς τῶν παθῶν ἡδοναῖς ...
Διέρρηξα νῦν τὴν στολὴν μου τὴν πρώτην,
ἦν ἐξυφάνατό μοι ὁ Πλαστουργὸς ἐξ ἀρχῆς,
καὶ ἔνθεν κεῖμαι γυμνός».

Ἔχει πλήρη συνείδηση τῆς ἀπωλείας καὶ ἀπονεκρώσεως τοῦ κάλλους :

«Ἀπώλεσα, τὸ πρωτόκτιστον κάλλος,
καὶ τὴν εὐπρέπειάν μου·
καὶ ἄρτι κεῖμαι γυμνός,
καὶ καταισχύνομαι».

«Κατέχρωσα τὴν εἰκόνα σου,
καὶ παρέφθειρα τὴν ἐντολήν σου·
ὅλον ἀπενεκρώθη τὸ κάλλος,
καὶ τοῖς πάθεσιν ἐσβέσθη Σωτήρ ἢ λαμπάς».

Ἐντούτοις μέχρι τὴν τελευταία του στιγμή ὁ ἄνθρωπος δὲν χάνει τὴν πεποίθησή του καὶ ἀναφωνεῖ :

«Εἰκὼν εἰμὶ τῆς ἀρρήτου δόξης σου εἰ καὶ στίγματα φέρω πταισμάτων».

Θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ ὅτι καλλιτέχνες ἀναδεικνύονται καὶ οἱ πιστοὶ μὲ τὸν δικό τους ἀγῶνα νὰ ἀναμορφώσουν τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς μὲ τὰ χρώματα τῶν ἀρετῶν καὶ νὰ φανερόνται σὲ αὐτοὺς ποὺ τοὺς βλέπουν ὡς εἰκόνισμα θεῖον (βλ. συναξάρι τοῦ ὁσίου Θωμᾶ τοῦ Δεφουρκινοῦ, 10 Δεκεμβρίου). Ὅλος ὁ ἀσκητικὸς ἀγῶνας πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸ κατατείνει. «Στόχος τῆς ποιμαντικῆς συμπαραστάσεως καὶ βοηθείας τῶν πνευματικῶν πατέρων εἶναι νὰ προσπαθήσουν νὰ κάνουν ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς χαοτικοὺς καὶ παραμορφωμένους ἀνθρώπους μία τέλεια εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· νὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ γίνουμε πρόσωπα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γίνουμε ὁμορφοὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε. Βλέπουν τὴν ἰδανικὴ εἰκόνα τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἃς ποῦμε τὸ «θεῖο ἀρχέτυπο». Κατεργάζονται ὑπομονετικά, γεμάτοι ἀγάπη καὶ σοφία, τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπο, ὅπως ἓνας γλύπτης φτιάχνει μὲ βάση τὸ μοντέλο του, τὸ ἄγαλμα, βγάζοντάς το μέσα ἀπὸ τὴν ἄμορφη μάζα τοῦ λίθου» (Τατιάνα Γκορίτσεβα).

Αὐτὸ βέβαια ἀποπνέει τὴν ποιητικὴ δημιουργία μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς πάνω στὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτὸ ποὺ παραστατικὰ ἐκφράζει ὁ ποιητὴς (Κ. Παλαμᾶς) μὲ τὸ στίχο του :

«Καὶ τ' ἄγαλμα ἀγωνίστηκα γιὰ τὸν Ναὸ νὰ πλάσω
στὴν πέτρα τὴ δική μου ἀπάνω».

γιὰ νὰ συμπληρώσει ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος στὸν ἔβδομο ὕμνο του:

«καὶ εἶμαι ὠραιότερος ἀπ' ὅλους τοὺς ὠραίους».

Τὸ θεῖο ἀρχέτυπο καὶ ὁ φιλοκαλικὸς ἄνθρωπος

Ἄν, ὅμως, μιλάμε γιὰ «θεῖο ἀρχέτυπο» εἶναι εὐκόλο γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τοὺς συμπαραστάτες του νὰ τὸ διακριβώσουν; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ δοκιμασία καὶ ἡ πτώση του δυσκόλεψε τὸν ἄνθρωπο στὸ νὰ ἔχει σαφῆ γνώση καὶ ἀντίληψη περὶ εἰκόνας καὶ ὁμοιώσεως. Ἡ εἰκόνα εἶχε ἀμαυρωθεῖ καὶ ἦταν δυσδιάκριτη. Ὁ ἄνθρωπος ἔστρεψε τὴν προσοχή του σὲ θεοὺς καὶ εἰδῶλα. Ἐπρεπε νὰ ἔλθει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, γιὰ νὰ ἐξαποστείλει ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν Του (Γαλάτας 4, 4), ὁ ὁποῖος, καθὼς τονίζει ὁ Ἄπ. Παῦλος, «ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης

κτίσεως» (Κολοσσαεῖς 1, 15), κι ἔτσι νὰ φανεῖ καθαρά τὸ κάτ' εἰκόνα καὶ τὸ κάθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου ἐκφράζει αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, ὅταν ὑποστηρίζει ὅτι : «ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις ἐλέγετο μὲν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐδείκνυτο δέ. Ἔτι γὰρ ἀόρατος ἦν ὁ Λόγος, οὗ κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος ἐγεγόνει. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ τὴν ὁμοίωσιν ραδίως ἀπέβαλεν. Ὅποτε δὲ σὰρξ ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὰ ἀμφοτέρα ἐπεκύρωσε· καὶ γὰρ καὶ τὴν εἰκόνα ἔδειξεν ἀληθῶς, αὐτὸς τοῦτο γενόμενος, ὅπερ ἦν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ· καὶ τὴν ὁμοίωσιν βεβαίως κατέστησε, συνεξομοιώσας τὸν ἄνθρωπον τῷ ἀοράτῳ Πατρί» (Ἐλεγχος τῆς ψευδωνύμου γνώσεως).

Ἡ Ἐκκλησία διαθέτει κατὰ ταῦτα μία πρόταση ζωῆς ποὺ δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀφηρημένο, τὸ ἀσαφές, τὸ γενικό, μία ἔννοια, ἀλλὰ κάτι τὸ συγκεκριμένο· ὄχι μία ἰδέα ἀλλὰ ἓνα πρόσωπο, τὸν ζωντανὸ Θεό, στὸ πρόσωπο τοῦ Σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ κατ' εἰκόνα Του ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ τοῦ μοιάσει.

Αὐτὴ ἡ πεποίθησις, ποὺ εἶναι διάσπαρτη στὴν παράδοσή μας, διαμορφώνει μία ὀρθόδοξη στάσις ζωῆς, τὴν ὁποία χαρακτηρίζουμε ὡς φιλοκαλική. Αὐτὴ συνίσταται σὲ μία μακρὰ, επίπονη καὶ ἐπίμονη προσπάθεια ἀναμορφώσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου μεταμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον κάλλος, ὅπου ὅλα ὅσα ἔγιναν ἦσαν «καλὰ λίαν» σύμφωνα μὲ τὴν διήγησις τῆς Γενέσεως, ἀλλὰ ἐπιδέχονταν καὶ μία ἐπὶ τὰ βελτίω πρόοδο. Στὴν ἐξυπηρέτησις αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ στόχου, τῆς ἐπιδιώξεως τῆς καλύτερης δυνατῆς ἀριότητος, ποὺ ἀντανακλᾷ καὶ ἀνταποκρίνεται σὲ μία ἐσωτερικὴ ἐνδόμυχη ἀρμονικὴ διάταξις θὰ πρέπει νὰ κινηθοῦμε μὲ τέχνη καὶ ἐπιστήμη. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸ ἐπιχειρεῖ ἀσκώντας τὴν κατεξοχὴν ἐπιστήμη καὶ τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς καὶ ἀγωνίζεται γι' αὐτό, τροchioδρομώντας ἔτσι τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἀγώνας αὐτὸς ἔγκειται στὴν προσπάθεια ποὺ καταβάλλει ἔτσι ὥστε μὲ τὸ «ἐργόχειρο» καὶ τὴν «ἐργασία τῶν ἐντολῶν» νὰ χειραγωγῆσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ κατ' εἰκόνα στὸ καθ' ὁμοίωσιν φροντίζοντας «τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀναμορφώσασθαι», «ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ἡμῖν»

(Γαλάτας 4, 19), ὁ Ὅποιος εἶναι «ὁ ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων» (Ψαλμὸς 44, 3). Αὐτὴ ἡ ὁμορφιά, αὐτὸ τὸ κάλλος ἀνακλᾶται καὶ φωτίζει ὡς δόξα τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς μεταμορφώνει καὶ τοὺς καλεῖ σὲ κοινωνία, «ὅθεν καὶ κάλλος λέγεται ὡς πάντα πρὸς ἑαυτὸ καλοῦν» (Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ Θεῶν ὀνομάτων*).

Ἄλλωστε οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἔβλεπαν ἀκριβῶς στὴν Δημιουργία καὶ ὄχι μόνο στὸν ἄνθρωπο τὴν ἀντανάκλαση τοῦ Δημιουργοῦ, θέμα ποὺ εἰκονίζεται ἐπίσης ἐνίοτε μὲ τόσο ἐκφραστικὸ τρόπο σὲ ἀρχαῖες ἀναπαραστάσεις, ὅπου βλέπουμε τὴν ὑδρόγειο νὰ ἀνακλᾶ τὸ πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ εἴτε εἰκονογραφικὰ εἴτε διὰ μονογράμματος (*ΧΑΚ: Χριστὸς Δίκαιος Κριτὴς*). Ὁ Ἀββᾶς Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ Πατέρες ὅπως οἱ Ὠριγένης, Μάξιμος Ὁμολογητὴς, διδάσκει ὅτι «διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς βλέπομεν τὴν κρυπτὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τὴν περιεχομένην εἰς τὰς φύσεις τῶν ὄντων».

Φιλόκαλος καὶ φιλοκαλικὸς εἶναι, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ δέχεται τὴν κλήση νὰ συμμετάσχει στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ποὺ Ἐκεῖνος ἐπιτρέπει νὰ φανερωθεῖ καὶ γίνεται ἀντιληπτὴ «καθὼς δυνάμεθα», ὅπως οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι στὸ Θαβῶρ θεώρησαν τὴ δόξα Του «καθὼς ἠδύναντο».

Βέβαια, αὐτὴ ἡ μόρφωση, ἡ διαμόρφωση καὶ ἀποτύπωση τοῦ Χριστοῦ μέσα μας γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐκτυπώνεται καὶ πρὸς τὰ ἔξω. Ὁ ἄνθρωπος χριστοποιεῖται καὶ γίνεται εἰς τύπον Χριστοῦ καὶ τόπος φανερώσεώς Του, διατηρώντας καὶ τὰ δικά του χαρακτηριστικὰ σὲ μία προσπάθεια νὰ μεταγράψει ἐπὶ προσωπικῆς βάσεως τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ θελήματός Του μέσα στὸ καθημερινό. Τότε, συμβαίνει, τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου νὰ γίνεται σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση *μανδήλιο τῆς Βερονίκης* πάνω στὸ ὁποῖο ἀποτυπώθηκε ἡ εἰκόνα τοῦ προσώπου Του.

Ἐλέχθη ὅτι «ἡ Ὅμορφιά θὰ σώσει τὸν κόσμον» (Φ. Ντοστογιέφσκι). Ποιὰ ὅμως ὁμορφιά; Ἡ ὁμορφιά τοῦ Θεοῦ ἀσφαλῶς. Κι αὐτὴν τὴν ὁμορφιά διακονεῖ ἡ Ἐκκλησία μας, ἡ ὁποία πασχίζει νὰ ξαναδώσει τὸ «πρωτόκτιστον» καὶ «θεόδοτον κάλλος» στὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ σμιλέψει πάνω του τὴ νέα μορφή, ἐκεῖ ὅπου τὸν συναντᾶ νὰ μὴν ἔχει «εἶδος οὐδὲ

κάλλος και τὸ εἶδος του ἄτιμον και ἐκλείπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους» (πρβλ. Ἡσαΐου 53, 2-3), παραμορφωμένο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Εὐαισθητοποιημένη ἢ ἴδια ἀπὸ τὴν τόση ὁμορφιά τοῦ Θεοῦ θέλει νὰ κάνει τὸν κόσμον ὠραιότερον μέσα στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, νὰ ἀπαλείψει κάθε εἶδος ἀσχημιά και νὰ προλειάνει τὸ δρόμον γιὰ τὴν εὐμορφία. Γι' αὐτὸ και ἀνακαλύπτει τὴν ὁμορφιά ὅπου ὑπάρχει, ὅπου αὐτὴ φανερώνεται φυσικά ἢ ἠθικά, κατὰ φύσιν ἢ ὑπὲρ φύσιν. Ἔχει βέβαια ν' ἀντιπαλαίσει μὲ τὸν «μισόκαλον Διάβολον. Πλὴν ὁμως ἡ ὁμορφιά εἶναι θεραπευτική. Τὸ ὀρθόδοξον αἶσθημα ἀντανεκλᾶ ἢ φράση τοῦ π. Βιργιλίου Γκεωργκίου: «Ὁ Πατέρας μου ἀγαποῦσε τὶς ὁμορφες διηγῆσεις. Διότι ἦταν πιστός. Κι ἐκεῖνος, ποὺ ἀγαπάει τὸν Θεόν, ἀγαπάει αὐτόματα και τὴν ὁμορφιά. Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι φιλόθεος, ἐραστής τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀναγκαστικά και φιλόκαλος, ἐραστής τοῦ ὠραίου, τῆς ὁμορφιάς».

Ἦ ὅλη αὐτὴ ἢ «ἐργασία» τελικά ποὺ ἀναφέραμε και θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε «φιλοκαλική» σκοπεύει στὴν ἀναστήλωση τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ μέσα μας, στὴ μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου σὲ φιλοκαλικὸ ἄνθρωπον ἔτσι ὅπως τὸν ὀρίσαμε λίγο πιὸ πάνω.

Αὐτὸς ὁ φιλοκαλικὸς ἄνθρωπος πραγματοποιεῖ στὸν ἑαυτὸ του ὑψηλῶν προδιαγραφῶν καλλι-τεχνικὴ δημιουργία μὲ τὴν μετάβασή του ἀπὸ τὴν εἰκόνα στὴν ὁμοίωση τοῦ «ὠραίου κάλλει». «Φιλοκαλεῖ μετ' εὐτελείας» και ὁμορφαίνει τόσο τὸ δικό του βίον ὅσο και τῶν ἄλλων (βιοκαλία). Ἦτσι γίνεται φανερό ὅτι ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία στὴν ὀρθόδοξη παράδοση ποὺ ἀποτυπώνεται στὰ ἐξωτερικά ἔργα τέχνης προϋποθέτει μίαν προ-ἐργασία ἐσωτερικῆς καλλιτεχνικῆς φιλοκαλικῆς δημιουργίας. Εἶναι ἡ θέαση τοῦ ὠραίου κάλλει παρὰ πάντας ἀνθρώπους ποὺ μᾶς καλεῖ στὴν μεταμόρφωση τοῦ δικοῦ μας προσώπου και στὴ συνέχεια ἢ ἔγνοια τοῦ ἀνθρώπου νὰ μεταφέρει αὐτὴ τὴν μορφή παντοῦ, νὰ μεταμορφώνει, συγκεντρώνοντας ὅτι πολυτιμότερον, τοὺς ἀνθρώπους και τὸν κόσμον. Ἦτσι προκύπτει ἀπὸ μίαν βιοκαλικὴν βιοτή ἢ φιλοκαλικὴν προσέγγιση τοῦ κόσμου και ἡ ἀποτύπωση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ παντοῦ ποὺ σὰν σφραγιδόλιθος ἐγγυᾶται τὴν γνησιότητα τοῦ ἀντιγράφου.

Ποιμαντικὲς ἐνασχολήσεις ἐναντι τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι ἡ Ποιμαντική ὡς ἐπιστήμη καὶ τέχνη συνδέεται αὐτονόητα μὲ τὶς τέχνες καὶ τὶς καλὰς τέχνες. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση ὅπως εἶναι γνωστὸ προσπαθεῖ μὲ ἀνθρώπινα μέσα νὰ ἀναπαραστήσει τὸ ἄρρητον κάλλος καὶ νὰ διαμεσολαβήσῃ ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο εἴτε ὑμνῶντας εἴτε γράφοντας καὶ εἰκονογραφώντας εἴτε χτίζοντας ἢ τελετουργώντας.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τέχνη ἄλλωστε δὲν ὑπηρετεῖ τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη» ἀλλὰ λειτουργεῖ σωτηριολογικά. Οἱ δομές της εἶναι ποιμαντικὲς καὶ ἐμπεριχωροῦν τὸν ἀγῶνα ποὺ ἐπιχειρεῖ ἡ Ἐκκλησία ὡς σύνολο γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπιχειρεῖ, δηλαδή, νὰ διασώσει τὴν ὁμορφιὰ ἐκεῖ ὅπου καταχωνιασμένη καὶ κρυμμένη κινδυνεύει νὰ χαθεῖ καὶ νὰ λησμονηθεῖ εἴτε σὲ τόπους εἴτε σὲ ψυχὰς ἀνθρώπινες. Πάγιος προσανατολισμὸς της εἶναι νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ σώσῃ τὸ χαμένο καὶ λησμονημένο καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ πρὸς νέες δημιουργίες. Ἡ «ὁδὸς τῆς Φιλοκαλίας» εἶναι μακρὰ καὶ ἐπίπονος, γεμάτη ὁμορφιά.

Κύρια, λοιπὸν, καὶ πρωταρχικὴ «καλλιτεχνικὴ δημιουργία», ὅπως εἶδαμε, ἀποτελεῖ ἡ ἀναστήλωση τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ μέσα μας, ἔργο ποὺ ἀπαιτεῖ σεβασμὸ, πιστότητα, ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονὴ ἐκ μέρους τῶν ποιμένων καὶ τῶν πιστῶν γιὰ νὰ διακριβώσουν τὸ πρὸς τί καὶ νὰ τὸ ἐνεργοποιήσουν μὲ λεπτότητα.

I

- Στὴν ποιμαντικὴ, ἔναντι τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, μέρμινα πρέπει ἐπίσης νὰ συμπεριληφθεῖ καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴ φανέρωση καὶ ἀποκατάσταση χαμένων θησαυρῶν. Ἔργο ἐπίσης δύσκολο, ἐπίπονο καὶ ἐπίμονο ποὺ ἀπαιτεῖ σεβασμὸ καὶ συνέπεια, καὶ δείχνει συνάμα πιστότητα καὶ ἐκούσια παραίτηση ἀπὸ προσωπικὸ θέλημα παρέμβασης στὸ ὑπὸ ἀποκατάσταση ἔργο. Σ' αὐτοὺς ποὺ ἀναλαμβάνουν κάτι τέτοιο ἀπομένει ἡ χαρὰ νὰ διακονοῦν ταπεινὰ τὸν πρῶτο καλλιτέχνη δημιουργό, ποὺ χωρὶς αὐτοὺς θὰ παρέμενε ἄγνωστος γιὰ πάντα ἢ ἀτελῶς γνωστὸς. Ἐδῶ ἀναφερόμαστε πρωτίστως σὲ ἐργασίες ποὺ ἀναλαμβάνονται γιὰ νὰ προβάλλουν ἔργα ποὺ ὁ χρόνος καὶ οἱ ἄσχημες

συνθήκες ἔχουν προσβάλει καὶ ἀπαιτεῖται ἢ στὴν πρώτη τους μορφή ἀποκατάσταση.

Καὶ οἱ δύο ἐργασίες στὶς ὁποῖες ἀναφερθήκαμε μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς φιλοκαλικές.

- Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ πρέπει νὰ λεχθεῖ ὅτι πολλοὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ εἶναι καλλιτέχνες καὶ ὑπηρετοῦν τὶς ἐκκλησιαστικὲς -λειτουργικὲς στὴν οὐσία τους- τέχνες μὲ παραδοσιακὸ τρόπο.
- Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δίπλα στὴν καλλιτεχνικὴ τους δημιουργικότητα ποὺ ὑπηρετεῖ τὶς ἀνάγκες τῆς λατρείας δημιουργοῦν καὶ κοσμικὰ ἔργα ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως στὴν τέχνη ἰδιαίτερα τὴ βυζαντινὴ καὶ τὴ μεταβυζαντινὴ (Γ. Κόρδης, Στ. Σκλήρης).
- Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ἀκόμη ὅτι καὶ καλλιτέχνες ποὺ δὲν ἔχουν ἰδιαίτερες σχέσεις μὲ τὴν Ἐκκλησία καὶ δὲν παρουσιάζουν δείγματα ἐξωτερικῆς θρησκευτικότητας ἀκολουθοῦν τὶς παραπάνω ἀρχὲς καὶ ἀνανεώνουν μάλιστα τὴ νεοελληνικὴ ζωγραφικὴ ἐντρυφώντας στὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὁποῖα εἶναι καὶ ἑλληνικὴ παράδοση (Α. Ἀστεριάδης, Γ. Τσαρούχης).
- Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειώσουμε, ὅτι πολλοὶ χριστιανοὶ καλλιτέχνες, πέραν τῆς παραδοσιακῆς τεχνοτροπίας ποὺ ἀκολουθοῦν, ἐπιχειροῦν παράλληλα νὰ προχωρήσουν πρὸ πέρα ἀπὸ τὰ καθιερωμένα στὴν εἰκονογραφία κυρίως, υἱοθετώντας καὶ πρὸ σύγχρονους εἰκαστικούς τρόπους παραστάσεως τῶν μορφῶν τῶν ἁγίων (Στ. Σκλήρης, Γ. Κόρδης, Μ. Πρέκα, Χρ. Γουσίδης).

II

- Μία διάσταση τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου θὰ ἦταν ἡ *χρησιμοποίηση τῆς τέχνης γιὰ προσέλκυση καὶ διαποίμανση τῶν ποιμναιομένων*. Αὐτὸ ἔχει γίνει καὶ στὴν πρώτη χριστιανικὴ παράδοση ὅπου ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίου γινόταν τόσο μὲ τὶς εἰκόνες ποὺ χαρακτηρίστηκαν ὡς τὸ εὐαγγέλιο τῶν ἀγραμμάτων ὅσο καὶ μὲ τὸ μουσικὸ μέλος ἐπένδυσης τῶν ὕμνων ποὺ περιεῖχαν τὶς δογματικὲς ἀλήθειες τῆς Ἐκκλησίας γιὰ προσφορότερη ἀφομοίωση ἐκ μέρους τῶν πιστῶν ἔναντι τῶν αἵρετικῶν.

Στήν ἴδια διάσταση ἀνήκει καὶ ἡ προσπάθεια εἰκονογραφῆσεως τῶν βιβλίων τῶν Θρησκευτικῶν καὶ τῆς Κατηχήσεως μὲ ἀυθεντικὰ καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα τέχνης. Κάτι ποὺ συναντᾶμε καὶ παλαιότερα σὲ χειρόγραφα ὅταν γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς Κατηχήσεως μικρογραφίες στόλιζαν κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (κώδικας Ἰ. Μονῆς Κουτλουμουσίου).

- Ἄλλη πλευρὰ τῆς ποιμαντικῆς διὰ τῆς τέχνης θὰ ἦταν ἐκείνη ὅπου οἱ πιστοὶ θὰ προσκαλοῦνται σὲ στοχασμὸ ἑνὸς θέματος πίστεως μὲ ἀφορμὴ μιὰ εἰκόνα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπιτευχθεῖ «συνάντηση» μὲ τὴν εἰκόνα καὶ ἐμπειρία τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πνευματικοῦ μηνύματος ποὺ ἐκπέμπουν. Στὴν οὐσία, δηλαδή, συνάντηση μὲ τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνο μᾶς ὑποδέχονται ἀλλὰ καὶ ἔρχονται πρὸς συνάντησή μας.

- Στὴν ποιμαντικὴ συμπαράσταση τοῦ καλλιτεχνικοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου τῶν καλλιτεχνῶν, ἀνήκει καὶ ἡ προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας μέσω πρωτοβουλιῶν ἐκπροσώπων τῆς καλλιτεχνῶν καὶ μὴ νὰ πλησιάσουν τοὺς καλλιτέχνες μέσῳ τοῦ ἔργου τους καὶ νὰ στοχαστοῦν μαζὶ τους γιὰ θέματα τῆς τέχνης τους σὲ σχέση μὲ τὴν πίστη καὶ νὰ προωθήσουν ἀκόμη τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Ἔχουμε τὰ τελευταῖα ἐξήντα χρόνια τέτοιες προσπάθειες προσεγγίσεως λογοτεχνῶν («Δαμασκός») ἠθοποιῶν (π. Γ. Πηρουνάκης, Ἑταιρεία Χριστιανικοῦ Θεάτρου) ζωγράφων (Ντίνος Ξυνόπουλος κ.ἄ.)

III

- Νομίζω ὅτι παράλληλα θὰ μπορούσε νὰ σχηματισθεῖ μιὰ ομάδα ἐργασίας ἀπὸ εὐαίσθητοποιημένους σὲ τέτοια θέματα καλλιτέχνες καὶ ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία θὰ φρόντιζε σήμερα γιὰ μιὰ καλύτερη ἐνημέρωση τοῦ κοινοῦ γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα στὸ χῶρο τῆς τέχνης.

Σκοπὸς τῆς θὰ ἦταν μιὰ ἀναζήτηση τῆς «φιλοκαλίας» ὅπως τὴ συλλαμβάνουν ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ Πατέρες μέσα στὸν κυκεῶνα τῶν σύγχρονων ρευμάτων τῆς τέχνης· ἡ διαμόρφωση μιᾶς νέας ἀντίληψης σχετικὰ μὲ τὸ κάλλος καὶ τὴν κριτικὴ τῶν καλλιτεχνικῶν δρώμενων στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ.

- Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ δουλεύουμε πιλοτικὰ μὲ συνεργάτες μας καὶ φοιτητὲς τοῦ Τμήματός μας κυκλοφορώντας καὶ μία περιοδικὴ ἔκδοση τέχνης ἐσωτερικῆς διανομῆς μὲ τὴν ὀνομασία «Φιλοκαλικὴ ἐνημέρωση». Μὲ τὴ συζήτηση καὶ τὶς ἄλλες εὐκαιρίες ποὺ ὀργανώνει (κινηματογραφικὲς προβολές, παρακολούθηση θεατρικῶν παραστάσεων, μουσικῶν ἐκδηλώσεων, ἐπισκέψεις ἐκθέσεων κ.λπ.) διευρύνει τοὺς ὀρίζοντες τῶν φοιτητῶν καὶ ὅσων παρακολουθοῦν αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις καὶ προδιαθέτει σὲ μία διὰ βίου ἐκπαίδευση. Μία τέτοια ἐκπαίδευση ἄλλωστε ἀπαιτεῖ τὴν ἐπὶ συνεχοῦς βάσεως πληροφόρηση καὶ ἀνταλλαγὴ πληροφοριῶν ὅλων μας. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὴν παραγωγή ἑνὸς βίντεο 65 λεπτῶν μὲ τίτλο «πάθη καὶ ἀρετές» ὅπως ἐμφανίζονται στὴν ὀρθόδοξη πνευματικότητα καὶ τὴν τέχνη. Ἀφιερῶσαμε ἐπίσης ἓνα ἀπὸ τὰ μεταπτυχιακὰ μαθήματα στὸ θέμα «Πολιτιστικὴ διάσταση τῆς Ποιμαντικῆς καὶ Ποιμαντικῆς διάσταση τοῦ Πολιτισμοῦ».

- Γενικά, θὰ μπορούσαμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἡ πολιτιστικὴ αὐτὴ ὁμάδα ἐργασίας στὴν ὁποία ἀναφερθήκαμε λίγο πιὸ πάνω θὰ μπορούσε νὰ δράσει μὲ στόχο μία παραμυθία τοῦ κόσμου μὲσω τῆς Τέχνης, ἡ ὁποία τελικὰ δὲν λειτουργεῖ μόνο μὲ ἀρχές τῆς Αἰσθητικῆς ἀλλὰ ἐξωθεῖ πρὸς ἓνα ἦθος ζωῆς φιλοκαλικό. Ἡ αἰσθητικὴ ἔτσι γίνεται «ἠθικὴ» (*l'esthétique devient ainsi une esthétique*). Κάτι τέτοιο, ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καρπὸς μιᾶς καλλιέργειας στὴν οἰκογένεια καὶ ἐκπαιδευτικῆς διαδικασίας στὶς ἐνορίες καὶ στὰ σχολεῖα, ἰδιαίτερα, ὅμως, στὰ Πανεπιστήμια καὶ τὶς Θεολογικὲς μας Σχολές.

Τὰ σχετικὰ μαθήματα τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης, τῆς χριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας καὶ ζωγραφικῆς καὶ ἄλλα ποὺ ἀναφέρονται στὴν μικροτεχνία, τὴ βυζαντινὴ μουσικολογία καὶ ψαλτικὴ, θὰ ἔπρεπε νὰ κατανοοῦνται ὄχι παρατακτικὰ σὰν μαθήματα δίπλα τὸ ἓνα στὸ ἄλλο καὶ ποὺ ἀνήκουν στὸν ἱστορικὸ ἢ πρακτικὸ κλάδο ἀλλὰ κυρίως ὡς μαθήματα ποὺ μελετοῦν παράλληλα μὲ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη κάποιων ἐννοιῶν καὶ προϊόντων, τὴν λειτουργικότητα ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία τελικὰ ἀποκαλύπτει φιλοκαλικὰ τὴν ὠραιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο.

Βέβαια, αὐτὴν τὴν ὁμορφιὰ ὀφείλει νὰ ἀποκαλύπτει ἡ Θεολογία γενικά, ἰδιαίτερα, ὅμως, τὰ μαθήματα ποὺ ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴν Τέχνη. Ἡ Θεολογία τελικὰ γίνεται μύηση αὐτῶν ποὺ τὴν σπουδάζουν καὶ αὐτῶν ποὺ τὴ διδάσκουν καὶ προσανατολίζει τοὺς πάντες πρὸς τὸ ἀληθινὸ φῶς ποὺ «φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον».

Ἔτσι, ὅλοι μας, μπορούμε νὰ ἀπολαύσουμε αὐτὸ τὸ φῶς τῆς τρισηλίου θεότητος στὴν ἄπειρη λευκότητά του, ὅταν χωρὶς διάθλαση καὶ ἀνάλυση ἀνακλᾶται πάνω μας καὶ στὸν κόσμο.

Καὶ ἀκόμη, ὅταν καὶ ὅπου διαθλᾶται καὶ ἀναλύεται, σὰν μέσα ἀπὸ πρίσμα, μᾶς ἀποδίδει τὴν πολυχρωματικὴ ποικιλότητά του καὶ ἐπιτρέπει μία ἀντίληψη τῆς ἀκαταληψίας του.

Ἀποφατικὰ καταφάσκει καὶ συναινεῖ στὴν ἀδυναμία μας καθιστώντας ὅλα αὐτὰ προσιτὰ στὸ μέτρο τῶν δυνατοτήτων μας.